

A KÖNYVTÁRVEZETÉS OKTATÁSÁNAK KÉRDÉSÉHEZ

Szepesváry Tamás

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskola

Az alábbi gondolatok a hazai könyvtárosképző intézmények, de elsősorban az *ELTE Tanárképző Főiskolai Karán* folyó képzés tapasztalataira épülnek.

A képzés szempontjából az egyik legnehezebben tanítható tantárgy a könyvtárvezetés és -irányítás. A téma nagyon összetett; a tárgy oktatása nemcsak különböző szakterületek és tudományágak (mint például a tervezés, szervezés, vezetés, rendszer-elemzés, marketing, piackutatás, szociológia, pszichológia, jog- és munkaügy, s magától értetődően a tájékoztatástudomány és könyvtártan) ismereteit ötvözi, hanem megköveteli bizonyos emberi-szakmai kvalitások, képességek, viselkedési szokások kialakítását és kifejlesztését.

Az oktatómunka felelősségét növeli, hogy mind az egyetemi, mind a főiskolai képzési cél szerint a végzett hallgatók alkalmasak "a könyvtárosi és információs tevékenység, a szakmai munka megszervezésére és irányítására...", "...művelődésügyi, művelődéspolitikai kérdésekben jártasak...", "...önálló ítéletalkotásra képesek..." [1, 2].

Ez összhangban van az 1985-ben megjelent művelődési miniszteri rendelet [3] előírásával — amely egyben a szakmai pályafutás egyik lehetséges útját is jelzi —, miszerint nagyobb közművelődési vagy tudományos könyvtárban a vezetőnek legyen egyetemi diplomája és öt év szakmai gyakorlata, kisebb könyvtárban egyetemi vagy főiskolai oklevele és három év gyakorlata.

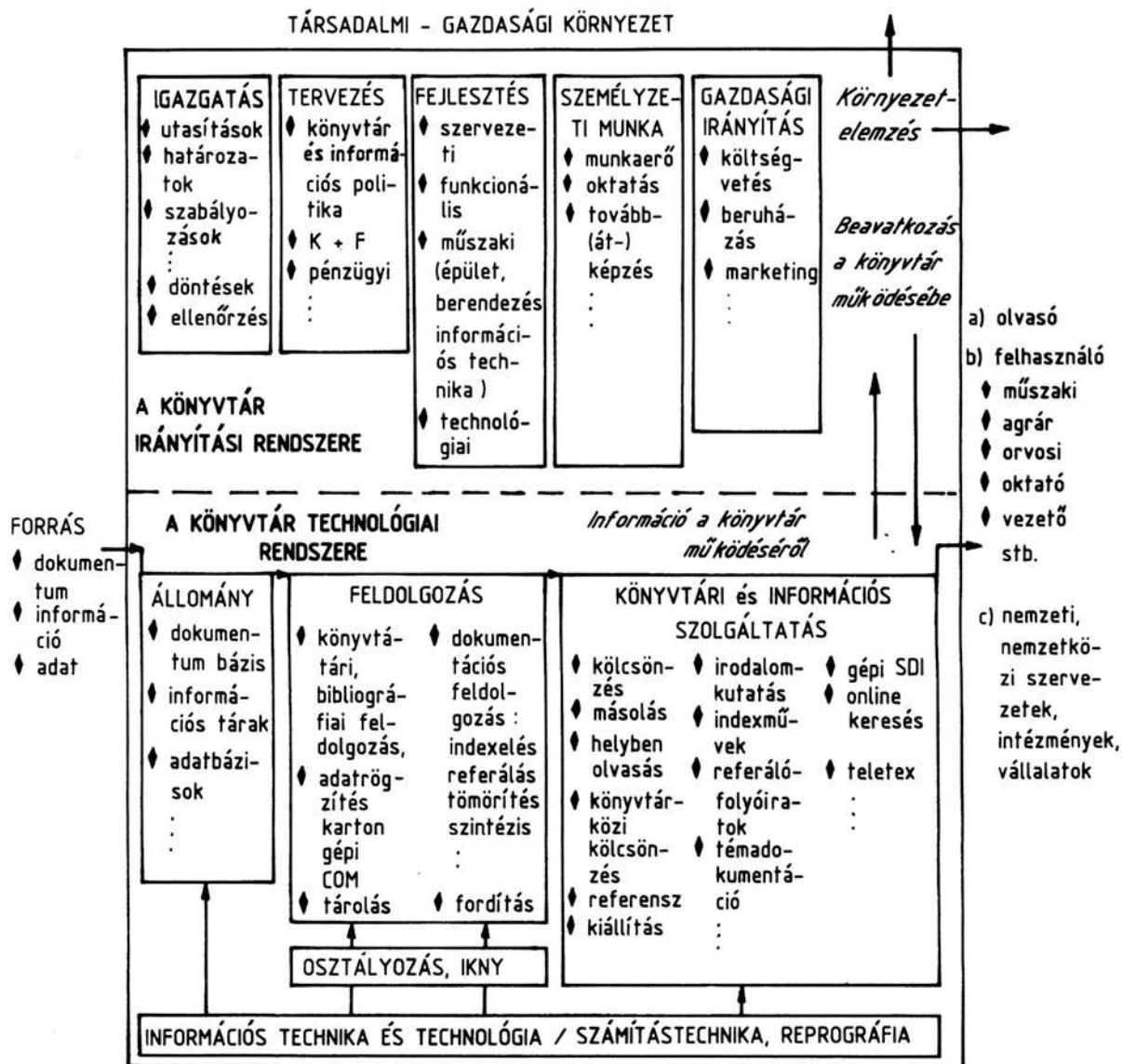
Annak érzékeltetésére, hogy mi a követelmény egy könyvtári menedzserrel szemben, álljon itt egy *amerikai közművelődési könyvtárigazgató* munkaköri leírása [4]. Ez igen hasonlít a hazai kialakult vagy legalábbis kívánatos követelményrendszerhez [5], amely óhatatlanul befolyásolja az oktatási tematikát.

Az a bizonyos amerikai könyvtárigazgató együttműködve a fenntartóval és a könyvtári bizottsággal

- ◆ a könyvtári és társadalmi célkitűzések ismeretében meghatározza és kialakítja a könyvtár rövid és hosszú távú politikáját, szolgáltatási struktúráját, s ennek megfelelően osztja el és használja fel a pénzügyi, technikai, személyi stb. erőforrásokat;
- ◆ tervezi, szervezi és értékeli a könyvtári tevékenységet, elemzi a könyvtári tevékenységre ható társadalmi, szakmai, olvasói igényeket és egyéb befolyásoló tényezőket;
- ◆ gondoskodik a könyvtári tevékenység fejlesztéséről, az új információs technika alkalmazásáról, az épület, berendezés műszaki fejlesztéséről, a könyvtári technológiai folyamatok modernizálásáról;
- ◆ intézi a könyvtárvezetés napi feladatait (igazgatás, ellenőrzés, pénzügyi kérdések, utasítások), elkészíti a könyvtári szabályzatokat;
- ◆ foglalkozik a munkatársak szakmai és személyes problémáival (belső oktatás, folyamatos tanulás, életkörülmények javítása);
- ◆ képviseli a könyvtárat a városi közélet minden fontos fórumán, a helyi és országos könyvtári hálózatban, szakmai szervezetekben, egyesületekben.

Az eddigiekből — ha csak jelzésszerűen is — kitűnik a tárgy bonyolultsága. A "megtaníthatóság" nehézségeivel számolva oktatjuk a könyvtárvezetés ismereteit mind az egyetem, mind a főiskolák könyvtáros szakán, általában két szemeszteren keresztül, heti két órában.

Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán egy *modell segítségével (1. ábra)* kíséreljük meg bemutatni a vezetés legfontosabb elemeit és mozzanatait, a könyvtárat körülvevő társadalmi, kulturális, gazdasági környezettől kezdve a könyvtári munkafolyamatok irányításán keresztül az olvasói, felhasználói igények vizsgálatáig.

1. ábra A könyvtár irányítási és technológiai rendszere

E modell lényege, hogy

- ◆ a könyvtárat társadalmi-gazdasági környezetében vizsgálja;
- ◆ forrás- és olvasó- (felhasználó-) centrikus;
- ◆ összegezi és nagyobb blokkokban ábrázolja az irányítandó könyvtári munkák fontosabb műveleteit;
- ◆ a modell elemei jellemezhetnek egy közművelődési vagy szakkönyvtárat, de akár egy prospektustárat vagy történeti gyűjteményt is;
- ◆ világosan megkülönbözteti a könyvtári tevékenység "technológiai rendszerét" a könyvtár "irányítási rendszerétől", mégsem elválasztva tőle, sőt vele egységben kezeli.

A hallgatóknak mindezeket az ismereteket és tevékenységeket jól el kell sajátítaniuk, függetlenül attól, hogy későbbi pályájuk során egy egyszemélyes, kevésbé differenciált szolgáltatási rendszerű könyvtárba, vagy egy munkamegosztással dolgozó könyvtárba kerülnek.

E modell tehát egyúttal oktatási program is: a tanulmányok során mindezekkel a blokkokkal foglalkozni kell (előadás, szeminárium, gyakorlat, dolgozat), méghozzá hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

Mielőtt azonban túlságosan ideális képet alkotnánk a könyvtárvezetés hazai oktatásáról, reálisan

kell látni a következőket. E témakörben viszonylag jól tudjuk tanítani

- ◆ a könyvtártervezés, -szervezés kérdéseit;
- ◆ a könyvtárüggyel kapcsolatos jogszabályok, irányelvek, útmutatók, szakmai szabványok, normatív-műszaki előírások tartalmát és alkalmazását;
- ◆ az olvasásismereti, az olvasói és felhasználói igény- és szükségletkutatások eredményeit, némi szociológiai alapozással;
- ◆ a könyvtári munkafolyamatok statisztikai elemzését, kiértékelését.

Ahhoz azonban, hogy a könyvtárvezetést összefüggésében és ténylegesen jól tanítsuk, a *vezetéstudomány* néhány fontosabb területét is meg kellene ismertetnünk a hallgatókkal (1. táblázat).

1. táblázat

A könyvtárvezetési stúdiumhoz kapcsolódó vezetési ismeretek

Elmélet	Probléma- megoldó gondolkodás	Gyakorlati oktatás	Kapcsolódó szakterü- letek
◆ általános rendszer- elmélet	◆ logika ◆ döntési folyamat	◆ esettanul- mányok ◆ vezetési (gazdasági) játékok	◆ gazdaság- elemzés ◆ statisztika
◆ vezetés- elmélet	◆ csoportos döntés	◆ szociológiai felmérések ◆ konzultáció	◆ marketing, piackutatás ◆ személyzeti munka ◆ munkaügy
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.

A vezetési ismeretek közül — jelenleg — csak néhány részterület kap helyet az oktatásban: logika, döntési folyamatok, esettanulmányok, szociológiai módszerek, statisztika. A vezetési játékok közül a legsikeresebb *Lowell* esetgyűjteményének fordítása [6], amelyet a hallgatók őszinte örömmel fogadnak és használnak. A pénzügyi, munkaügyi, személyzeti ismeretek, de még a mai könyvtári életünkhöz annyira szükséges marketingszemlélet átadása, kialakítása — valljuk meg —, idegen a hallgatók többségének.

A tapasztalatok szerint a hallgatóknak a stúdium befejezésekor elsősorban elméleti ismereteik vannak a könyvtári munka irányításáról. Jóllehet minden hallgatónak legalább 200 óra könyvtári gyakorlatot kell teljesítenie egy országos vagy tudományos könyvtárban, a legritkább esetben vehetnek részt — akárcsak megfigyelőként is — a könyvtári vezetés munkájában, a vezetői tanács ülésein, osztályértekezleteken.

Valószínű, hogy a könyvtári továbbképzésnek egyik súlyponti feladata lesz a jövőben a végzett hallgatók vezetési ismereteinek bővítése.

A *Bob Usherwood* által is felvetett kérdést [7], hogy ki tanítsa a könyvtárvezetési stúdiumot, nehéz egyértelműen megválaszolni. A legjobb megoldás egy olyan tanár lenne, aki már korábban huzamosabb ideig, bölcsen és jó pedagógiai érzékkel irányított és fejlesztett egy nagyobb könyvtárat. Ha nem akad ilyen, akkor az általános könyvtárvezetési és -irányítási elméleti ismeretek mint főstúdium mellé célszerű vezetési és marketing témákban speciális kollégiumokat szervezni, s a könyvtári gyakorlatok egy részét e téma tanulmányozására fordítani.

A jövő kétségtelenül ezt követeli meg. De könyvebb ezt kijelenteni, mint megvalósítani.

Irodalom

- [1] ELTE Bölcsészettudományi Kar. Könyvtár szak tanterve és tájékoztatója. Budapest, 1972. p. 5.
- [2] Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola. A könyvtár szak programja. Szombathely, 1985. p. 1.
- [3] 6/1985 (IV. 13 MM sz.) rendelet a közművelődési intézmények vezetőinek besorolásáról. = Művelődési Közöny, 29. köt. 16. sz. 1985. p. 452–455.
- [4] STUEART, R. D.—EASTLICK, T. J.: Library Management. Littleton, Colorado. 1977. 180 p.
- [5] CSÜRY István: A munkaszervezés helyzete és problémái a hazai tudományos könyvtárakban. Országos Széchényi Könyvtár — Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest, 1973. NPI. 65. p.
- [6] LOWELL, M. H.: Könyvtárak és információs központok vezetése. Országos Széchényi Könyvtár — Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest, 1980. NPI. 101 p.
- [7] USHERWOOD, B.: Management in library education. Előadás. Budapest, 1987. ápr. Brit–magyar könyvtárosok oktatók szemináriuma.

*SZEPESVÁRY Tamás: A könyvtárvezetés
oktatásának kérdéséhez*

A képzés szempontjából az egyik legnehezebben tanítható tantárgy a könyvtárvezetés. Az oktatás tartalmát egy modell segítségével kíséreljük meg érzékeltetni, amely kiterjed a könyvtárat körülvevő társadalmi, kulturális, gazdasági, tudományos környezettől kezdve a könyvtári munkafolyamatok irányításán keresztül az olvasói, felhasználói igények vizsgálatáig. A tisztán könyvtári ismeretek mellett segítség a vezetési ismeretek átvétele. Ilyenek az általános rendszerszemlélet, vezetélmélet, de a gyakorlati oktatás, mint esettanulmányok, problémamegoldó gondolkodás is. A kapcsolódó szakterületek közül fontos a marketing, a statisztika, a személyzeti munka és a gazdasági ismeretek.

* * *

СЕПЕШВАРИ, Т.: Вопросы обучения библиотековедения

Одним из самых трудных предметов обучения является библиотековедение. Содержание обучения демонстрируется при помощи такой модели, которая распространяется от общественного, культурного, экономического, научного окружения библиотек, через управление библиотечными процессами аж до изучения спроса потребителей. Помощь оказывает и изучение управления библиотек. Такими являются общая системная теория, теория управления, практическое обучение, проблемно-решающее мышление и т. д. Из сопутствующих предметов важными являются маркетинг, статистика, кадровая работа и вопросы экономики.

*SZEPESVÁRY, T.: On the problems of library
management education*

The most difficult library education field is library management. A model was developed for the contents of training covering social, cultural economical and scientific environment of the library as well as the management of library processes and users' needs. In addition to general library sciences, also management science issues and others should be adopted in training including general systems science, problem solving, educational practice, case studies. Other important disciplines are marketing, statistics, personnel management and finance.

* * *

*SZEPESVÁRY, T.: Zur Frage des Unterrichts
der Bibliotheksleitung*

Hinsichtlich der Bildung ist die Bibliotheksleitung eines der am schwersten lehrbaren Fächer. Wir versuchen den Inhalt des Unterrichts mittels eines solchen Modells den Hörern näherzubringen, das sich sowohl auf die gesellschaftliche, kulturelle, wirtschaftliche, wissenschaftliche Umgebung der Bibliothek, als auch auf die Leitung der Arbeitsvorgänge in der Bibliothek, sowie auf die Untersuchung der Ansprüche der Leser und Benutzer erstreckt. Neben den reinen Bibliothekskenntnissen hilft die Übernahme der Leitungskennntnisse. Solche sind die allgemeine Systemtheorie, die Leitungstheorie, aber auch der praktische Unterricht, wie die Fallstudien und die problemlösende Denkungsart. Unter den damit verbundenen Fachgebieten sind die Marktforschung, die Statistik, die Personalarbeit und die Wirtschaftskenntnisse wichtig.